

Jan Rogala

NOWE BADANIA UCZONYCH LITEWSKICH
DOTYCZĄCE DZIEJÓW KSIĘGOZBIORÓW NA WILENSZCZYZNIE I BIAŁORUSI

W 1985 r. w Wilnie ukazała się w języku litewskim interesująca, niewielkiej objętości książka z dziedziny historii bibliotek i prywatnych księgozbiorów pt. "Iš lietuvos bibliotekų istorijos" /Z historii bibliotek litewskich/, w nakładzie 600 egzemplarzy, firmowana przez Bibliotekę Republikańską Litewskiej Republiki Socjalistycznej i jej Międzyresortową Komisję Biblioteczną.

Książka ta jest przykładem postępujących badań źródłowych nad dziejami księgozbiorów na Wileńszczyźnie w dużym przedziale czasowym, bo od XV do początków XX wieku. Ze względu na to, iż zawiera ona liczne polonca, postanowiliśmy zasygnalizować tu niektóre jej wątki, jakie – mamy nadzieję – zainteresują polskiego czytelnika. Interesujące są także źródła, na których te studia zostały oparte. Biorąc również pod uwagę nieczęstą znajomość języka litewskiego w Polsce, wydaje nam się, że będzie celowe, jeśli w niniejszym szkicu szerzej omówimy zawartość treściową wymienionej publikacji¹.

Składa się ona z 8 następujących artykułów:

1. Zigmantas Kiaupa: Zbiory książek mieszkańców Kowna XVI-XVIII wieku /s. 5-12/;
2. Nojus Feigelmanas: O proveniencjach książek Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego XV-XVII w. i ich znaczeniu naukowym /s.13-16/;
3. Ingė Lukšaitė: Biblioteka Salomona Rysińskiego /s.17-45/;
4. Mečislovas Jučas: Wiadomości o katalogach litewskich bibliotek dworskich XVII-XIX w. /s.46-51/;
5. Vytautas Jurgutis: Czytelnicy Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie w początku XIX wieku /s.52-65/;

6. Domas Kaunas: Biblioteka Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego "Birutes" /s.66-81/;

7. Vytautas Merkys: Wiadomości o bibliotekach litewskich rolników w XIX i na początku XX wieku /s.82-98/;

8. Valerija Vilnonytė: Idea biblioteki narodowej w Wilnie i starania o wcielenie jej w życie /s.99-106/.

W pierwszym artykule Zigmantas Kiaupy "Zbiory książek mieszkańców Kowna XVI-XVIII wieku" autor podał 31 zwiezłych wypisów zaczerpniętych przeważnie z akt magistratu miasta Kowna, przechowywanych w Centralnym Archiwum Historycznym w Wilnie, oraz nieliczne przykłady z powołaniem się na zbiory rękopiśmienne Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Najstarszy zapis datowany jest z dnia 27 października 1543 r. a najpóźniejszy z 24 kwietnia 1788 roku.

W większości wypadków te regesty dotyczą osób zmarłych, które pozostawiły jakiś majątek. W kilku miejscach mamy wiadomości o książkach burmistrzów, a także bogatych kupców oraz innych osób reprezentujących różne zawody. Z podanych tu wiadomości wyłania się pewna grupa przedstawicieli kowieńskiego patrycjatu miejskiego. Cytaty z dokumentów w znacznej mierze są wyciągami z inwentarzy pozostałości, w których spisane zostały majątki danych osób. Świadczą one o zamożności, zainteresowaniach i upodobaniach ich właścicieli. W kilkunastu przypadkach występują jedynie lakoniczne dane z podaniem liczby książek lub tylko stwierdza się, że była np. "Skrzynia z papierami i księgami różnych autorów świeckich i aptekarskich"². W kilku miejscach spotykamy krótkie określenia, iż były tam książki cyrulickie, słowniki, kalendarze itp.

Może nie od rzeczy będzie, jeśli posłużymy się tutaj kilkoma różnymi przykładami. Otóż 30 marca 1604 r. mieszkanka Kowna Magdalenka Rzonkowska oskarżyła w miejscowym magistracie niejakiego Andrzeja Szramę o niezwrócenie jej rzeczy, a m.in. dwóch książek łacińskich "Saxonum duorum polonici et latini". 5 października 1605 r. wystąpiła ona przeciwko pisarzowi magistrackiemu Maciejowi Balickiemu o zwrot dwóch innych książek "Speculum Saxonum" i drugiej "w białej oprawie z okawkami na rogach". W trzy dni potem zmieniła zeznanie mówiąc, iż Balicki wyprowadzając się z jej mieszkania przywłaszczył sobie 4 księgi /"ksiąg moich do potrzeby swojej 4 wziął"/³. Jest to jeden z charakterystycznych

przykładów sporów o książki, które w owych czasach stanowiły znacząco wartość materialną.

W dniu 28 sierpnia 1606 roku został spisany inwentarz pozostałości po burmistrzu Janie Gradowskim. Była w nim wzmianka o 19 księgach, których wdowa nie dała taksować, "powiadając przez kuratora swego, że dziecięciu należą"⁴.

Do bogatych kowieńskich mieszczan należeli m.in. Jakub Rajnhold Rokelis, który posiadał w 1788 r. 19 ksiąg "większych i mniejszych", a w tym 2 stare kalendarzyki, 11 map i 26 obrazów⁵, a także Fryderyk Wangeren, legitymujący się w 1641 r. zbiorem 54 książek /w tym 47 niemieckich i 7 polskich/ oraz 75 obrazami⁶. Jest to jeden z największych księgozbiorów wśród kowieńskich mieszczan. Inny bogaty kupiec Jakub Fryz /Friz/ w swoim niewielkim zbiorze książek, liczącym w 1691 r. 6 pozycji, miał dwie książki w srebrnej oprawie. Jedna z nich pt. "Winnioa polska" posiadała oprawę srebrną próby dziewiątej, druga książka, także polska, bez podania jej tytułu była w podobnej oprawie, szacowanej na 10 zł 15 gr.⁷

Uzyskanie danych o księgozbiorach mieszczkańskich Kowna, było możliwe dzięki zachowaniu się dokumentacji źródłowej w postaci akt magistratu kowieńskiego. Wśród właścicieli księgozbiorów w około 50% są nazwiska o polskim brzmieniu. Dokumenty kowieńskie, sążąc po cytatach były spisywane w języku polskim.

Najdawniejszymi dziejami ksiąg, które weszły do biblioteki wileńskiego Kolegium Jezuitckiego, a potem do zbiorów Akademii Wileńskiej, zajął się Nojus Feigelmanas, który przygotował artykuł "O proveniencjach książek Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie XV-XVII w. i ich znaczeniu naukowym". We wstępie do tego studium autor wspominał o kilku bardzo interesujących proveniencjach, m.in. o zapisie testamentowym króla Zygmunta Augusta dla Kolegium Jezuitckiego. Poza tym cennym i dużym darem w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego znalazły się książki po innych osobach, a mianowicie: po biskupie Walerianie Protasewiczu /1580 r./, kardynale Jerzym Radziwille /1600 r./, kanoniku wileńskim Mikołaju Decjuszu, podkanclerzym Leonie Kazimierzu Sapieszce /1654 r./ oraz po Kazimierzu Janie Wiśniowieckim /1662 r./.

Autor podał kilka wyników badań proveniencyjnych, jakie były prowadzone w ostatnich latach przez prof. Levasa Vladirovasa i przez inne osoby. Natrafiono na ślady książek po biskupie Jerzym

Albinusie /Albinus/, ks. Marcinie Mažvydasie, Aleksandrze Raduinionisie /1526-1585/ i leksykografie K.Sirvidzie. Ograniczę się tutaj do podania jedynie dwóch przykładów.

Pierwszy dotyczy odszukania 7 ksiąg pochodzących z księgozbioru biskupa wileńskiego Jerzego Albinusa, zmarłego bez pozostawienia testamentu w 1570 r.⁸ Jego księgozbiorem zaopiekowała się kapituła wileńska, która przekazała go Kolegium Jezuickiemu. W ten sposób - obok innych księgozbiorów - wszedł on do zbiorów Biblioteki Akademii Wileńskiej⁹. Autor niniejszego artykułu polemizował ze stwierdzeniem historyka Teodora Narbutta /bez podania źródła/, który uważał, iż książki po biskupie Jerzym Albinusie zostały spalone. Wśród odszukanych ksiąg z tej kolekcji były m.in. dwie prace wpływowego teologa i filozofa z Aleksandrii, Orygenesesa /ok. 185-254 r./, bez podania ich tytułów, jednak z dodatkowymi informacjami, że drukowane one były w Bazylei u Frobena w 1536 r. Jedną z nich udało się zidentyfikować. Były to jego dzieła pt. "Opera quae quidem extant omnia per Erasum Rotterdamum partim versa...partim vigilanter recognita ..." Poza tym w księgozbiornie Albinusa znajdowała się książka "Enchiridion" Epikteta, filozofa z Hierapolis we Frygii /ok. 50-130 r.n.e./, w przekładzie Hieronima Wolffa. Odnaleziono także pracę żydowskiego historyka Józefa Flawiusza /ur. w 37 r.n.e./ "O wojnie żydowskiej", a w Bibliotece Uniwersytetu im. Gorkiego w Leningradzie natrafiono na "Żywoty" Plutarcha pt. "Graecorum Romanorumque illustrium vitae", wydane w Bazylei w 1550 r.

Książki pochodzące ze zbiorów Albinusa posiadają jeszcze dodatkowy walor w postaci marginaliów sporządzonych ręką ich właściciela. Świadczą one o zainteresowaniach osoby duchownej literaturą antyczną i jej humanistyczną treścią. Na podstawie podanych przykładów autor obalił twierdzenie Narbutta o spaleniu księgozbioru Albinusa. Wydaje się nam jednak, iż wniosek ten nie jest w pełni przekonujący, gdyż zidentyfikowane książki ze zbiorów wileńskiego biskupa mogły stanowić zaledwie część jego księgozbioru, która nie uległa spaleni.

Przy porządkowaniu ksiąg w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego w 1981 r. natrafiono na jeden oprawny klocek obejmujący 3 książki ze zbiorów Marcina Mažvydas, autora "Katechizmu" z 1547 r., pierwszej książki w języku litewskim. Już w 1549 r. posiadał on swój księgozbiór. Pisał o tym wówczas do księcia Al-

brechta, iż kiedy jechał do Ragajni i nie miał za co się utrzymać, sprzedawał swoje książki, które w przyszłości będą mu potrzebne¹⁰. Wspomniany tu klocek obejmował dwie prace historyczne i jedną filozoficzną. Były to: "O wojnie żydowskiej" J. Flawiusza /Kolonja 1424/ i Hegesippos /IV w.p.n.e./ "De excido Hierosolymorum" /Kolonja 1525/ oraz traktat filozofa Filona Aleksandryjskiego /20 r.p.n.e.-50 n.e./ "Philo ludaeus. Libri antiquitatum". Na wszystkich tych książkach znajduje się napis "M.Massuid sibi et suis comparavit" /M.Mażyvdas zgromadził dla siebie i swoich/.

Jednym z najbardziej interesujących materiałów w omawianej książce jest źródłowy artykuł Ingè Lukšaitė pt. "Biblioteka Salomona Rysińskiego". Autorka opublikowała tekst inwentarza jego książek, odszukanego w 1967 r. w zbiorach Centralnego Archiwum Historycznego w Mińsku, stolicy Białorusi, w zespole akt /nr 694 ap. 1, b.450/, pt. "Radvilų bibliotekų katalogai 1625-XX w.", s. 58-71 /Katalogi radziwiłłowskich bibliotek/, opatrując go zwięzłym wstępem zawierającym charakterystykę księgozbioru Rysińskiego oraz indeksem autorów z powiązaniem z poszczególnymi pozycjami inwentarza.

Salomon Rysiński /zm. w 1625 r./, pierwszy paremiolog /badacz przysłów/ polski, tłumacz i znawca literatury antycznej oraz twórca znacznego księgozbioru humanistycznego, doczekał się dwóch samoistnych opracowań. Autorem pierwszego z nich był literat i redaktor Kuriera Wileńskiego Wincenty Korotyński /1831-1891/. Wydał je w Wilnie w 1863 r. jako odbitkę z "Kuriera Wileńskiego"¹¹. Drugie, którego autorem jest Ja.I.Poreckij, zostało opublikowane w 1983 r. w Mińsku na Białorusi¹². O Rysińskim ukazało się ponadto wiele różnej wartości prac przyrodniczkich¹³. Część z nich to krótkie biografie, zamieszczone głównie w wydawnictwach leksykograficznych, inne zostały napisane przeważnie przez specjalistów, koncentrowały się wokół jego twórczości i zainteresowań. W ostatnich latach przybyły dwie nowe prace o Rysińskim, dotyczące jego księgozbioru¹⁴. Treścią ich jest nie znana do niedawna jego działalność jako twórcy dużego i cennego księgozbioru, autorstwa Ingè Lukšaitė. Stawiają one autora "Proverbiorum Polonicorum..." w zupełnie nowym świetle, dodając mu sporo blasku.

Salomon Rysiński pochodził z Rysina pod Połockiem, położonym nad Niemnem na Białorusi. Nie znamy dokładnej daty jego urodzin. Przyszedł na świat w rodzinie szlacheckiej herbu "Ostoja". Przed rokiem 1586 przez jakiś czas był nauczycielem domowym Krzysztofa i Stanisława Buczyńskich z Olszyny na Podkarpaciu, synów Jana, późniejszego sekretarza Dymitra I Samozwańca. Wraz ze swoimi podopiecznymi Buczyńskimi wyjechał do Niemiec, gdzie w 1586 r. immatrykułował się na norymberskim uniwersytecie w Altdorfie¹⁵. Przebywał tam do 1589 r., kiedy to wspólnie ze swoim przyjacielem Konradem Rittershausenem, późniejszym sławnym prawnikiem i wykładowcą norymberskiego uniwersytetu, udał się do Pragi czeskiej.

Po powrocie do kraju związał się z dworem księcia Krzysztofa Mikołaja Radziwiłła "Pioruna" /1547-1603/, wojewody wileńskiego i hetmana polnego litewskiego. Jako radziwiłłowski dworzanin początkowo trudnił się nauczaniem i wychowaniem Krzysztofa Radziwiłła II /1585-1640/, późniejszego wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego litewskiego. Wraz z nim w latach 1601-1603 przebywał na uniwersytetach w Heidelbergu i Lipsku. W późniejszym okresie życia lustrował majątki dóbr radziwiłłowskich oraz podobno zajmował się cenzurą ksiąg ewangelickich¹⁶. Tak jak większość Radziwiłłów, był wyznania ewangelicko-reformowanego.

Rysiński jest znany w gronie specjalistów przede wszystkim ze swych prac filologicznych. Pierwsze wydania jego książek są bardzo rzadkie lub wręcz unikatowe. Najważniejsza z nich to dzieło z tytułem łacińskim, lecz z treścią w języku polskim pt. "Proverbiorum Polonicorum... centuriae decem et ecto" /Lubez 1618/, czyli "Przysłowia polskie", które do 1634 r. osiągnęło aż 5 wydań¹⁷. Najwcześniejszą jego pracą, wydaną jeszcze podczas studiów, były "Epistolarum Salomonis Panteri libri duo" /Altdorf 1587/¹⁸. Wraz ze wspomnianym już Konradem Rittershausenem /1560-1613/, przygotował studium o Decimie Magnusie Ausoniusie /ok. 310-395/ - poecie, retorze i gramatyku, prefekcie Galii, która nie doczekała się druku. Według przypuszczeń Heinricha Kunstmana, powodem niewydania tej pozycji było to, że w tym czasie ukazała się inna praca o Ausoniusie, przygotowana przez Józefa Scalligera¹⁹.

Rysiński zajmował się także Seneką /ok. 4r.p.n.e. - 65 n.e./, filozofem i poetą rzymskim. Opublikował dziełko pt. "Ad epistolas L. Aennaei Senecae philosophi stoici, notarum sive conlecturarum

liber" /Norymberga 1620/²⁰. Dwie inne jego prace są poświęcone w przeważającej części Radziwiłłom. Pierwsza z nich: "Monumenta diversis personis...posita" /Lubcz 1614/, jest poświęcona nagrobkom różnych osób okręgu birżańskiego. Druga - "Rerum ab Christophoro Radivilio...gestarum...epitome" /Lubcz 1614/- opisuje czyny wojenne Krzysztofa Radziwiłła "Pioruna". Obydwie ukazały się w drukarni Piotra Blastusa Kmity. Z przekładów Rysińskiego wysoko cenione były przez krytyków "Niektóre psalmy Dawidowe" /Lubcz 1614/, jako dawny kancjonał kalwiński złożony z psalmów Dawida²¹.

Salomon Rysiński utrzymywał żywe i długotrwałe kontakty naukowe aż do 1620 r. z Uniwersytetem Norymberskim - z różnymi jego przedstawicielami, m.in. z Konradem Rittershausenem i Janem Rehmem /1561-1625/, syndykiem rady miejskiej w Norymberdze, późniejszym prokanclerzem tamtejszego uniwersytetu, a także z innymi profesorami tej uczelni²². Rysiński zmarł w Dolatyczach 13 listopada 1625 r. w majątku swojego przyjaciela i poety Daniela Naborowskiego, autora dwutomowych "Poezji". Pochowany został w Lubczu, tam gdzie była drukowana większość jego książek. Krzysztof Radziwiłł polecił nad jego grobem wznieść "słup wysoki i chędogł" wraz z tablicą marmurową.

Zapewne od wczesnych lat studenckich Rysiński gromadził książki. Z inwentarza jego książek z 1625 r. wynika, iż za sprowadzenie książek z Norymbergi zapłacił 36 zł z Lipska - 24 zł, a z Bazylei - 52 zł.²³ Według tego samego źródła jego księgozbiór liczył 822 dzieła w 906 vol. wyszczególnione z tytułów. Poza tym znajdowały się tam jeszcze dwie pozycje zbiorowe, w których książki były ujęte sumarycznie, np. po poz. 758 został umieszczony tekst "Książek rozmaitych in quarto plus minus za złotych 20-88", a po nim podobny zapis "Książ w sexternach nieoprawnych jako Psalmów, Catonów, Pareneses, Przypowieści, Pism pogrzebnych i rozmaitych tak moich jako i cudzych za złotych 130-163", czyli razem około 130 dzieł w 250 vol. Wynika z tego, że wielkość księgozbioru można szacować na 952 dzieła w 1152 vol. Ten ilościowo znaczny księgozbiór przechowywał Rysiński w kamienicy Słuckiej przy ulicy Niemieckiej w Wilnie, gdzie za wynajem tego lokalu za lat siedem zapłacił 140 zł²⁴. Ogólna wartość księgozbioru według wyceny wspomnianego inwentarza wyniosła 2136 zł 6 gr.

Inwentarz jest zatytułowany w języku polskim "Spisek i kosztunek ksiąg Solomona Rysińskiego Biblioteczne" i został spisany w 1624 lub w 1625 r. przez samego Rysińskiego, kiedy ten przeszedł już gromadzenia książek. Spis był sporządzony na wąskich arkuszach papieru, niekiedy jest trudny do odczytania, zawiera też liczne skróty, głównie łacińskie. Drobne uzupełnienia tekstu zostały zaznaczone przez autorkę w nawiasach klamrowych. Książki w spisie nie miały numeracji, wprowadziła ją Ingė Lukšaitė podczas przygotowania tego dokumentu do druku. Odzwierciedla on ustawienie księgozbioru z podziałem na formaty, począwszy od największego "In folio", a skończywszy na "In sedecimo". Na końcu zostały wyszczególnione "Księgi, które są przy mnie we dworze" /poz. 759-822/, czyli 64 dzieła. Od poz. 760 autorka zauważyła inny charakter pisma. Nie jest wykluczone, iż spis mógł być dokończony inną ręką. Istotnym elementem opisu książek jest ich wycena, dokonana przez ich właściciela. Rysiński podawał cenę kupna książek, a nie ich wartość po kilku czy kilkudziesięciu latach, kiedy je spisywał. Do ogólnej sumy wartości dzieł nie dodał kosztów sprowadzenia ich z zagranicy ani też kwoty zapłaconej za ich przechowanie w kamienicy Siuckiej /łącznie 252 zł/, gdyż - jak sam napisał - "Co wszystko puszczam na łaskę y uważenie X/ięcia/J/ego/ M/iłościwego/". Autorka studium o Rysińskim doszła do przekonania, iż księgozbiór ten miał być zakupiony przez księcia Krzysztofa Radziwiłła. W tym to celu został sporządzony jego spis wraz z wyceną. Wydaje się, że jest to trafna konkluzja, gdyż powyższy cytat Rysińskiego też na to wskazuje. Nie jest wykluczone, iż pewne postanowienia o do przyszłości księgozbioru mogły być także zawarte w testamencie Rysińskiego, sporządzonym, jak podał Wincenty Korotyński, prawdopodobnie u syna Andrzeja Wolana, zamieszkałego w swych dobrach rodzinnych w Bijuciskach²⁵, do którego Ingė Lukšaitė pewnie nie dotarła, gdyż nie podała o nim żadnej wiadomości.

Książki w inwentarzu wymienione są z tytułów, na drugim miejscu znajduje się nazwisko autora, często podawane były informacje o języku, niekiedy wymienieni zostali wydawcy. Przy książkach kilkutomowych wykazywana była ich liczba. Każda pozycja ma cenę. Z reguły nie ma dwóch istotnych elementów opisu, a mianowicie miejsca i roku wydania, stąd też przy cytowaniu tytułów dzieł w większości wypadków nie jesteśmy w stanie uwzględnić tych informacji.

W księgozbiorze Rysińskiego były zgromadzone wydania książek z lat 1510-1625. Wycena poszczególnych dzieł była bardzo zróżnicowana. Najtańsza pozycja została oszacowana na 6 groszy, a najdroższa na 100 zł. Na przykład praca francuskiego historyka Jakuba Augusta Thuana pt. "Historia" /poz.6/, składająca się z 4 tomów, kosztowała 40 zł. Nie brak było tam i pozycji luksusowych, a więc drogiej. Tak np. atlas Abrahama Orteliusa pt. "Theatrum orbis terrarum" /poz.1/, bogato zdobiony ilustracjami, wydany zapewne w Antwerpii, kosztował 50 zł. Najdroższym dziełem było "Theatrum civitatum" /poz.2/, liczące 3 tomy, które zostało wycenione na 100 zł. Dla zróżnicowania wartości książek podajemy także kilka przykładów dzieł polskich. "Kronika polska" Jana Herburta /poz.98/ była wyceniona na 1 zł, "Psalmy Rejowe" /poz.56/ 5 zł, a "Zielnik" Szymona Syreniusza /poz.60/ - 10 zł.

Najbardziej interesująca jest zawartość treściowa tego księgozbioru, w którym odzwierciedlają się zainteresowania naukowe i praktyczne oraz upodobania jego właściciela. Autorka komentarza do tego inwentarza ustaliła, iż 67% zgromadzonych przez Rysińskiego książek to szeroko pojęta literatura powszechna z predylekcją do autorów starożytnych. W księgozbiorze Rysińskiego możemy wyodrębnić kilka podstawowych działów. Literatura filozoficzno-teologiczna i polemiczna stanowiła 21%. Około 20% to prace autorów starożytnych i o antyku. Około 10% stanowiły książki historyczne, następnie filologiczne, prawnicze, geograficzne i inne.

Z filozofów antycznych Rysiński posiadał 13 różnych wydań Cycerona, m.in. jego "Opera", składające się z 7 tomów, 7 prac Arystotelesa m.in. "Etyka", 3 książki Seneki, a wśród nich dwutomowe "Opera omnia"²⁶.

Pośród książek teologicznych zwraca uwagę duży wybór literatury różnowierczej. Prezentowane są tam różne rodzaje ksiąg: psalterze, katechizmy, ewangelie i Biblie. Z krytycznych wydań Biblii w XVI-XVII wieku miał u siebie 10 wydań Nowego Testamentu w językach greckim, łacińskim, niemieckim i polskim. Były tam pisma Kalwina, Lutra, Melanctona i Bezy. Z prac Jana Kalwina zwraca uwagę dzieło "Institutiones theologicae" i "Komentarz do Psalmów", Marcina Lutra "Postilla domestica", dwie prace francuskiego kalwinisty Izaaka Casaubona "Epistola ad Fron-

tonem" i "Novum Testamentum", Sebastiana Castelliona "Biblia latina" i "Novum Testamentum", sześć prac Teodora Bezy. m.in. "Epistolarum theologicarum liber unus" i "Confesio fidei christianae". Z autorów arikańskich występują tutaj m.in. Marcin Czechowicz i Szymon Budny, pastor ewangelicki w Klecku. Obydwaj byli tłumaczami "Nowego Testamentu". Obok tego ostatniego jest również jego brat Bieniasz Budny, reprezentowany pracą "Apowtegmata polskie y sumariusz Pisma Świętego". Prócz tego w księgozbiorze Rysińskiego znajdowało się kilka wydań Wulgaty, a także różne edycje "Psalmów Dawida" w kilku przekładach, m.in. Mikołaja Reja i Szkota Georga Buchananusa. Sam Rysiński był także autorem cenionego przez znawców przekładu, chociaż jego książka nie jest wymieniona w inwentarzu.

W zbiorze ksiąg Salomona Rysińskiego nie brak także pozycji napisanych przez wybitnych humanistów doby Odrodzenia, takich jak: Brazm z Rotterdamu /1467-1536/ - 11 prac; Filip Melanchton /1497-1560/ - 16 prac; Juliusz Cezar Scaliger /1484-1558/ - 9 prac i Justus Lipsius - 11 prac. Obszerny dział polemiczny, w którym występują autorzy dzieł napisanych z różnych pozycji ideologicznych, był reprezentowany m.in. przez Andrzeja Wolana, autora 3 dzieł: "Andreae Volani contra Jesuitas", "Andreae Volani contra Skargam" i "Ortodoxae fidei defensio"; Faustusa Socyna z jego książką "Fragmenta scriptorum", jak również Meletiasa Smotryckiego z dziełem polemicznym "Ophnos to iest Lament iedynej ś.powszechnej apostołskiej wschodniej cerkwie..." /Wilno 1610/.

Z prac historycznych najwybitniejszych autorów antycznych znajdowały się dzieła Publiusza Corneliusza Tacyta, a wśród nich "Opera omnia", "Germania" i "Annales". Była tam praca Herodota "Historiarum libri" oraz Swetoniusza "Vitae caesarum". Obok historyka greckiego Ksenofonta /"Opera"/, występował historyk żydowski Józef Flawiusz /"Opera omnia"/. Francuski historyk. J.A. Thuan, poza wymienionym już wcześniej dziełem, był jeszcze reprezentowany innymi publikacjami, a mianowicie: "Historiarum partes" i "Compendium historiae". Z polskich autorów historycznych występowali m.in. Wincenty Kadłubek, Jan Długosz, Aleksander Gwagnin, Jan Herburt, Marcin Kromer, Stanisław Orzechowski.

Wśród przedstawicieli literatury greckiej należy odnotować obecność takich autorów, jak Homer /3 wydania/, Ezop z Frygii - 4 utwory, Arystofanes z Aten /"Comediae graeco latine"/.

Literaturę rzymską reprezentowali najwybitniejsi jej przedstawiciele, m.in. Titus Maccius Plautus - 6 dzieł, Horacy, Wergiliusz i Owidiusz po 8 publikacji, satyryk Aulus Flaccus Persjusz i poeta Decimus Magnus Ausonius - po 3 utwory.

Z polskich reprezentantów literatury pięknej wspomniemy tylko o kilku najwybitniejszych autorach: Mikołaj Rej/przekład "Psal-mów"/, Sebastian Klonowic /"Victoria Deorum"/, Jan Kochanowski z 3 wydaniem /"Fraszki", "Opera" w dwóch tomach i "Carmina latina"/, Szymon Szymonowicz i znane jego "Sielanki".

Na uwagę zasługują również prace geograficzne. Posiadał Rysiński w swoim księgozbiornie niektóre wspaniałe atlasy, m.in. Abrahama Orteliusa "Theatrum orbis terrarum", a także 3-tomowe dzieło "Theatrum civitatum" oraz wiele innych dzieł poświęconych opisom poszczególnych krajów.

Analiza treściowa księgozbiornu Rysińskiego nie jest pełna część bowiem książek nie była wymieniona z tytułów. Po przejrzaniu inwentarza doliczyliśmy się ponad 100 poloniców. Liczba ta jest bardzo zaniżona, gdyż braliśmy pod uwagę jedynie prace autorów polskich oraz autorów obcych w polskich przekładach. Nie weszły do tej liczby niektóre prace obce zawierające fragmenty dotyczące Polski, ale te można by ustalić przede wszystkim po przejrzaniu księgozbiornu z autopsji.

Twierdzenie Ingè Lukšaitė, jakoby Rysiński gromadził Biblię jako źródła historyczne, a literaturę religijną do swoich prac filologicznych /s.21/ - nie może w pełni zadowolić bezstronnego badacza jego biografii. Wiadomo nam z pracy wyżej wymienionej, iż Rysiński zajmował się także cenzurą ksiąg ewangelickich oraz był starszym synodu ewangelickiego w Wilnie²⁷. Jak się nam wydaje, gromadził on te wydawnictwa także w celach związanych z pełnionymi funkcjami.

Franciszek Siarczyński w krótkiej biografii Rysińskiego, zamieszczonej w "Obrazie wieku panowania Zygmunta III", przypisał mu niesłusznie dwa inne zajęcia, a mianowicie: pastora ewangelickiego i nauczyciela gimnazjum w Gdańsku. Pastorem kalwińskim w Łobżenicy i w innych miejscowościach był niejaki Jan Rybiński /pierwotne nazwisko: Ryba/, przybyły do Polski z Czech, zmarły w 1596 r., a profesorem gimnazjum w Gdańsku został od 1589 r. również Jan Rybiński, poeta, syn wyżej wymienionego, autor kilku utworów i prac filologicznych. Na te pomyłki zwró-

cili uwagę Wincenty Korotyński i Franciszek Maksymilian Sobieszczanski²⁸.

Salomon Rysiński zgromadził doborowy księgozbiór nie tylko pod względem zawartości treściowej, ale znalazło się w nim także wiele luksusowych i drogich edycji, wydanych głównie w oficynach zachodniej Europy. Jego zbiór miał także bibliofilski charakter. Skompletował wiele dzieł autorów starożytnych, prace wybitnych humanistów doby Odrodzenia, publikacje różnych oficyn różnowierczych /m.in. arikańskich/. Zdobył on zasłużenie miano księgozbiornika humanistycznego, w którym w pełni znalazły swoje odbicie najważniejsze prądy umysłowe w Europie /filozoficzne i religijne/, szczególnie z XVI i pierwszej ćwierci XVII wieku. Wiele z tych książek to pozycje rzadkie, które figurowały w indeksach ksiąg zakazanych przez katolicką cenzurę kościelną. Pod względem tematyki był on porównywany z księgozbiorami: Leona Sapiehy /1557-1633/, kanclerza i hetmana Wielkiego Księstwa Litewskiego, doradcy króla Zygmunta III Wazy legitymującego się księgozbiorem liczącym około 3000 tomów; Bogusława Radziwiłła /1620-1669/, koniuszego litewskiego, generalnego gubernatora Prus Książęcych, posiadającego zbiór około 1000 tomów oraz Aleksandra Ludwika Radziwiłła /zm. w 1654 r./, wojewody brzeskiego, następnie połockiego, marszałka wielkiego litewskiego, który - według katalogu z 1654 r. - miał w swoim księgozbiorze 1323 tomy. Ja. I. Porecki, autor książki o Rysińskim, porównał jego księgozbiór do bibliotek królewskich²⁹.

Salomon Rysiński tkwił w centrum życia reformatorskiego na Wileńszczyźnie, utrzymywał bliskie kontakty z przedstawicielami reformacji, m.in. z Andrzejem Wolanem i Piotrem Blastusem Kmitą. Z tym ostatnim prowadził bardziej ożywioną współpracę w zakresie przygotowania do druku psalterzy, kancjonałów i katechizmów dla reformacyjnego ośrodka wydawniczego w Lubczu. Nie zaprzepaścił możliwości stworzenia wartościowego, naukowego księgozbiornika, korzystając zapewne hojnie z radziwiłłowskiego mecenatu.

Czwarty artykuł zamieszczony w omawianej pracy to "Wiadomości o litewskich katalogach bibliotek dworskich XVII-XIX wieku", autorstwa Metisłowa Jućasa, który z materiałów archiwalnych - przechowywanych głównie w Centralnym Wileńskim Archiwum Historycznym, Bibliotece Akademii Nauk Litewskiej Republiki Socjalistycznej oraz w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego - wydobyl interesujące in-

formacje o katalogach księgozbiorów dworskich. Cytowane przez autora wiadomości na ten temat dotyczą kilkunastu rodów zamieszkałych na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego, które w kulturze polskiej niejednokrotnie odegrały znaczącą rolę. Księgozbiory dworskie na Wileńszczyźnie i Białorusi znajdowały się w 23 miejscowościach, zawierały liczne polonice, stąd też wydaje się nam, że informacje o tych zasobach książek zainteresują także polskiego czytelnika.

Autor artykułu podał zwięzłe informacje o katalogach, niekiedy niekompletne /np. bez uwzględnienia daty powstania spisu książek, osoby która go sporządziła lub bez określenia wielkości księgozbioru/, gdyż nie zawsze cytowane źródła zawierały te istotne elementy.

W odróżnieniu od M. Jučasa, który informacje o tych katalogach uszeregował według alfabetycznego wykazu miejscowości, w których znajdowały się interesujące nas księgozbiory, postanowiliśmy wysunąć jako hasło główne nazwisko danego rodu. W ten sposób wiadomości te zostały nieco uporządkowane i zyskały na czytelności.

R a d z i w i ł ł o w i e

Posiadali swoje księgozbiory przede wszystkim w Nieświeżu, Birżach i Kiejdanach.

1. Nieśwież

Podano kilka katalogów tej biblioteki:

a/ Katalog z 1651 r. przechowywany w Bibliotece Kórnickiej PAN w Kórniku /sygn. 1320/.

b/ Katalog księgozbioru z lat 1640-1800 w 2 tomach, który znajduje się w zbiorach Centralnego Archiwum Historycznego Białoruskiej Republiki Socjalistycznej w Mińsku³⁰.

c/ Tam również przechowywane są katalogi radziwiłłowskich księgozbiorów z Bielska i Białej na Podlasiu³¹.

2. Birże

Biblioteka Ordynacji Birżańskiej liczyła 4353 dzieła /w tym 2604 książki francuskie i 1077 polskich/. Jej księgozbiór w 1867 r. został przeniesiony do Ostrowa. W 1868 r. 5-tomowy katalog tej biblioteki sporządził Eustachy Tyżkiewicz³². Poszczególne tomy zawierały:

- t. 1 - 747 dzieł polskich w 1262 tomach
 - t. 2 - 150 dzieł rosyjskich
 - t. 3 - 791 dzieł francuskich, angielskich, niemieckich i łacińskich
 - t. 4 - 140 dzieł z XVII-XVIII wieku
 - t. 5 - książki francuskie bez podania ich liczby
3. Kiejdany

Pierwszy katalog pochodzi z XVIII wieku i liczy 179 dzieł łacińskich, polskich i niemieckich³³. Inny rejestr po przekazaniu księgozbioru do szkoły w Kiejdanach w 1866 r., nosi tytuł "Systematiczeskij katalog" i był opracowany przez inspektora szkolnego Kaszirina. Wykazał on 1520 dzieł w 2670 tomach. Katalog ten, podzielony na 15 działów, zawiera książki przeważnie z XVIII i XIX wieku³⁴.

Platerowie

1. Daugieliszki koło Święcian

a/ Najstarszy spis księgozbioru w Daugieliszkach to "Catalogue des livres français, polonais, italiens"... /bez określenia daty jego powstania, nazwiska autora i wielkości księgozbioru/, w którym były spisane książki z XVII i XVIII wieku³⁵.

b/ Inny katalog pochodzi z 1833 r., kiedy właścicielem Daugieliszek był Konstanty Plater /ok. 1778-1849/, marszałek, szlachty powiatu zawilejskiego /później święciańskiego/. Spis książek liczy 5828 tomów³⁶.

c/ Katalog z 1859 r. wykazał tylko 219 tytułów w 484 tomach, gdyż książki z tego źródła w znacznej ich części zostały przekazane do zbiorów Wileńskiej Komisji Archeologicznej, a po jej likwidacji do gimnazjum wileńskiego³⁷.

2. Dusiłaty

a/ Księgozbiór w Dusiatkach ma spis pt. "Regestr książek w bibliotece Dusiackiej", który zawiera książki z XVIII i z początku XIX wieku.

b/ W innym dworze w Podusiacie, według danych z 1815 r., księgozbiór liczył 42 książki niemieckie, francuskie i włoskie³⁸.

Sapiehowie

1. Słonim

"Rejestr książek w bibliotece słonimskiej podkanclerzego WKL Leona Sapiehy "w dniu 26 maja 1760 r. liczył 171 dzieł /w tym

m.in. książek historycznych 43, prawnych - 20, różnych - 43/. 39
książek przekazano do zbiorów w Dereczynie³⁹.

2. Różana

We dworze Franciszka Sapięhy w Różanie w 1797 r. katalog książek pt. "Catalogue des livres de la bibliothèque de Rozana 1797" sporządził L.D'Nouvelle. Były w nim oddzielnie spisane książki francuskie i polskie⁴⁰.

T y s z k i e w i c z e

1. Niemieź

Z 15 sierpnia 1868 r. pochodzi "Katalog knigam niemieżanskoj biblioteki prinadležaszczzej małodetnieniu grafu Tyszkiewiczzu". Razem katalog liczy 2028 tytułów, w tym dużo wydań z XVII i XVIII wieku⁴¹.

2. Czerwony Bór

W 1875 r. został spisany "Katalog ksiąg znajdujących się w bibliotece. J.W. grabiego Benedykta Tyszkiewicza w Czerwonym Bórze". Spis tego księgozbioru wykazał 1420 książek, podzielonych według języków. Były tam także inkunabuły i rękopisy, a ponadto dwie książki w języku litewskim. Większość z nich pochodziła z XIX wieku⁴².

K o s s a k o w s c y

1. Nida

"Katalog ogólny biblioteki Nideckiej" został opracowany w 1908 r. Zarejestrowano w nim 4047 tomów. Do Stanisława Kazimierza Kossakowskiego należało 2331 książek, a do Michała Stanisława - 1477⁴³.

G r u ż e w s o y

1. Kelmy

Z 9 lipca 1832 r. jest datowany spis księgozbioru dworskiego Jana Gruzewskiego, liczącego 690 książek łacińskich, 284 polskich i 47 innych⁴⁴.

2. Dziewałtów

Wiadomość o księgozbiorze została zaczerpnięta z "Rejestru wszelkiej ruchomości po zeszyłym Jakubie Gruzewskim" z 1795 r. Zachował się on w postaci kopii dołączonej do księgi sądowej wołkomirskiej. Występują w nim książki niemieckie, francuskie, polskie, łacińskie i w innych językach, bez podania ich liczby⁴⁵.

Mikołaj P a c o

1. Jezno

W testamencie Mikołaja Paca, pisarza WKŁ, z 21 grudnia 1754 r. jest cytata "Biblioteka zaś moja". Nie wiadomo, czy chodzi tu o księgozbiór wileński czy o dworski w Jeznie. Spis książek tego zbioru nie jest znany⁴⁶.

Konstanty T y z e n h a u z

1. Postawy

W "Dzienniku" E. Romera jest napisane: "Nad dachem zamku w Rakiszkach pod kopułą, a pod nią miała się składać biblioteka"⁴⁷. Wiadomość ta dotyczy Konstantego Tyzenhauza, właściciela majątku Postawy i założyciela Muzeum Ornitologicznego. Księgozbiór drogą sukcesji w 1880 r. został włączony do zbiorów Biblioteki Przedzieleckich w Warszawie⁴⁸.

O g i ń s o y

1. Retów

Tymczasowy spis książek w Retowie był sporządzony w dniach od 9 do 21 listopada 1859 r.⁴⁹ i liczył 102 pozycje. Niegdyś książki te należały do Michała Kleofasa Ogińskiego, zmarłego w 1833 r.

2. Słuck

W latach 1854-1862 niejaki P. Wagner spisał słucką bibliotekę gimnazjalną, do której weszła biblioteka dworska. Działowy spis tej biblioteki liczył 3575 dzieł, lecz nie wiadomo, ile książek z dworu przekazano do zbiorów gimnazjalnych⁵⁰.

Marian H u t t e n - C z a p s k i

1. Wiżuny

Spis książek tamtejszego księgozbioru sporządził N. Nowicki w 1866 r., pt. "Katalog cząści biblioteki konfiskowanej u żony pomeszcza kowieńskiej guberni Czapskiego w m. Wiżunach". Liczył on 205 książek w 525 tomach⁵¹.

Interesujące źródłowe studium "Księgozbiory litewskich rolników z przełomu XIX i XX wieku" opracował Vytautas Merkys, który - na podstawie akt Kancelarii Gubernatora Kowieńskiego, Zarządu Żandarmerii guberni kowieńskiej oraz wileńskich sądów i prokuratur - przygotował ekscerpty z tych dokumentów z wiadomoś-

ciami o nie znanych w większości do tej pory księgozbiorach, będących własnością rolników. Dane do tego studium pochodzą z 11 powiatów guberni kowieńskiej i wileńskiej, gdzie znajdowało się 38 księgozbiorów, liczących łącznie 1391 vol. /w tym druków zwartych 1044 oraz czasopism i kalendarzy 347 vol./. Największa ich liczba bo po 6, znajdowała się w powiatach: poniewieżskim, tel-szeńskim i wiłkomirskim. Po 5 było w powiecie rosienieckim i szawelskim. Pod względem ilościowym były to zbiory ksiąg zróznicowane. W sześciu największych księgozbiorach było łącznie 605 vol., czyli około 48%. Największy z nich liczył 208 pozycji /z tego 94 vol. czasopism i 114 literatury antycarskiej/. Należał on do Jana i Józefa Ławrynajtisów. Przeciętnie zbiorki ksiąg litewskich rolników liczyły po 36,6 vol. Autor tego studium sporządził zestawienie tabelaryczne, obrazujące ich wielkość z podziałem na książki, czasopisma i kalendarze. Uwzględnił również podziały tematyczne ksiązek, co jest tu bardzo istotne. Z tego interesującego zestawienia wynika, iż najliczniejszą grupę ksiązek stanowiła literatura antycarska - 356 pozycji, czyli 34,2%. Ten rodzaj literatury, występujący w znacznej ilości, może budzić pewne zaskoczenie czytelnika. Na dowód tego autor przytoczył wiele przykładów dochodzeń sądowych, a także aresztowań i wyroków skazujących w postaci kar więziennych lub pieniężnych. Jak wiadomo, był to okres wzmożonej działalności nie tylko lewicowych partii politycznych, ale również aktywizacji środowisk włościańskich w czasie poprzedzającym wybuch rewolucji 1905-1907 r. Na drugim miejscu uplasowała się literatura religijna /a zapewne i dewocyjna/ - 30%. Książki społeczno-polityczne i historyczne - to już tylko 8%. Literatura piękna znajdowała się w niewielkich ilościach, stanowiła tylko 7,8%. Poradniki rolnicze i oświatowe - zaledwie 3,6% oraz podręczniki - 2,5%. Ponadto około 9% było pozycji zaliczonych do innych i nie zidentyfikowanych.

Autor artykułu, Vytautas Merkys przeprowadził może niezbyt czytelny podział tematyczny ksiązek. Gdyby wyawnictwa antycarskie skłonni byłibyśmy zaliczyć do literatury politycznej.

.....

Prezentowane w książce "Iš Lietuvos bibliotekų istorijos" materiały, zawarte w 8 opracowaniach, są wynikiem badań źródłowych do dziejów książki na Wileńszczyźnie. W niniejszym szkicu omówi-

liśmy tylko 5 artykułów, które ze względu na treść są najbliższe polskiemu czytelnikowi.

Do interesujących wątków tej książki należą wyniki badań w zakresie proveniencji książek ofiarowanych przez różne osoby do zbiorów dawnej Akademii Wileńskiej oraz publikacja nie znanego do niedawna spisu książek Salomona Rysińskiego, właściciela pokaznego i niezwykle cennego księgozbioru. Opublikowanie niniejszego dokumentu stawia tego filologa w nowym świetle, znacznie wzbogaca jego biografię o pożyteczną i efektywną działalność bibliofilską w kręgu radziwiłłowskiego mecenatu.

Tytuł pracy "Z historii bibliotek litewskich" nie w pełni oddaje jej zawartość. Bardziej trafny byłby np. "Z dziejów bibliotek i księgozbiorów polsko-litewskich". Autorzy omawianych opracowań akcentowali w sposób wyrazisty literaturę humanistyczną /świecką/, przejawy życia reformatorskiego, a także - może nieco przesadnie - zwracali uwagę na wszelkie lituanika /np. dwie książki w języku litewskim, znajdujące się w zbiorach Benedykta Tyszkiewicza w Czerwonym Borze, s.48/.

Książka podaje wiele nowych faktów z dziejów księgozbiorów na Wileńszczyźnie i częściowo na Białorusi, może służyć jako przykład wykorzystania źródeł do dziejów książki tak litewskiej, jak i polskiej.

Summary

The book "Iš lietuvos bibliotekų istorijos" /From the history of Lithuanian libraries, Vilnius 1985/ comprises 8 studies of Lithuanian scientists. The studies concern the history of the book starting in the 15th century and closing in the period preceding the outbreak of World War 1. These are source studies which revealed many unknown and important facts concerning the past of Polish and Lithuanian libraries.

The more interesting issues cover: provenience research on the relics of old book collections in the Library of the Vilnius University /15th-17th century/, information about book collections of middle class in Kowno /16th-17th century/, the register of catalogues of court libraries /17th-19th century/ and also in-

formation about book collection of Lithuanian peasants on the turn of 19th-20th centuries.

In a sense sensational was the fact of the publication of the list of books belonging to a philologist Salomon Rysiński /d. 1625/. The list was made by him himself. He collected a very valuable humanistic library. In the list he gave prices of book, which certainly was an event in the history of books in the 17th century.

The results of this research are of interest also for the Polish historian of the book because they largely refer either to the Polish book or to collections completed by people who already in the past entered the Polish culture. The Lithuanian scientists' efforts in undertaking this research and the publication of their results should be recognized as they revealed a number of significant facts from the history of the Polish and the Lithuanian book. This important publication is an example of mutual influence of Polish and Lithuanian cultures and their close links in the span of centuries.

Przypisy

¹ Autor tego szkicu pragnie złożyć serdeczne podziękowanie swojej żonie Teresie Rogali za tłumaczenie tekstu z języka litewskiego.

² W 1782 r. do magistratu miasta Kowna zgłosił się niejaki H. Stole, z zamiarem spisania majątku po swojej matce. Książki aptekarskie przechowywane w skrzyni mogą sugerować, iż jego ojciec był z zawodu aptekarzem. Centralne Archiwum Historyczne w Wilnie /dalej: Centr. Arch. Hist. w Wilnie/, Stare akta nr 13878; magistrat miasta Kowna 1730-1784, vol. 1, s. 335.

³ Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego /dalej BUW11/, Dział Rękopisów, fond 7; magistrat miasta Kowna, 1604-1610, vol. 1, s. 117-120.

⁴ Tamże, s. 188-191, 224-225.

⁵ Centr. Arch. Hist. w Wilnie, Stare akta nr 13874; magistrat m. Kowna 1781-1788, vol. 1, s. 58-65.

⁶ Centralne Archiwum Akt Dawnych w Moskwie, fond 356, vol. 1, b. 678; Kowieński magistrat 1636, nr 1, s. 44-47.

⁷ BUWIL, Dział Rękopisów, fond 7; Akta m.Kowna 1683-1773, vol. 1, s.173-178.

⁸ Jerzy Albinus /Albinus/ urodził się w Wielkim Koźminie. Data urodzenia nieznana. W 1533 r. uzyskał tytuł doktora praw obojga na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wykładowca tej uczelni. Następnie objął kanonię w kolegiacie Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1559 r. został powołany na biskupa sufragana wileńskiego, gdzie dążył do wprowadzenia liturgii polskiej. H.Barycz, Albinus J., Polski Słownik Biograficzny, t.1, s.47; Enc. Katolicka Michała Nowodworskiego, t.1, s.119; K.Siedlecka, Słownik pracowników książki polskiej, Warszawa 1972, s.4, Słownik polskich teologów katolickich nie zamieścił jego biografii.

⁹ Iš Lietuvos bibliotekų istorijos, Vilnius 1985, s.13.

¹⁰ M.Mažvydas, Pirmoji lietuviška knyga, Vilnius 1974, s.259.

¹¹ W.Korotyński, Salomon Rysiński, Wilno 1863.

¹² J.I.Poreckij, Solomon Rysinskij. Solomo Pantherus Leucorussus, koniec XVI - naczęło XVII veka, Minsk 1981.

¹³ F.Siarczyński, Obraz wieku panowania..., cz.2, Lwów 1828, s.145; I.Chodyncki, Dykcyjonarz uczonych Polaków, t.3, Lwów 1833, s.48; K.Wł.Wójcicki, Enc.Powsz.S.Orgelbranda, t.22, s.605-606; Tenże, Biblioteka Warszawska, 1842, t.3, s.201-205; W.Chomentowski, Wspomnienie o S.Rysińskim, Kronika Rodzinna 1872, r.5, nr 10, s.145-148; A.Sajkowski, Od Sierotki do Rybeńki, Poznań 1965. Tu ograniczyliśmy się do podania kilku ważniejszych pozycji. Obszerniejszą literaturę znajdzie czytelnik w Bibliografii literatury polskiej Nowy Korbut, t.3, Warszawa 1965, s.195-196.

¹⁴ Jedna z nich to artykuł Ingė Lukšaitė pt. "Humanistinė S.Risinskio biblioteka Vilniuje", Bibliotekų darbas 1983, nr 1, s.30-31 /Humanistyczna biblioteka S.Rysińskiego w Wilnie, Prace Biblioteczne 1983, nr 1/; druga to omawiany tutaj artykuł.

¹⁵ Przebieg jego studiów oraz związki naukowe z niemieckim uniwersytetem zostały omówione w źródłowym artykule Heinricha Kunstmann'a z Monachium "Salomon Rysiński i norymberski uniwersytet w Altdorfie" w czasopiśmie "Odrodzenie i Reformacja w Polsce", 1975, t.20. s. 141-153.

¹⁶ W.Korotyński, op.cit., s.29; Iš Lietuvos bibliotekų istorijos, s.17.

¹⁷ Nowy Korbut, t.3, s.195.

¹⁸ H.Kunstmann, op.cit., s.145-146.

¹⁹ H.Kunstmann, op.cit., s.150, Istotnie w 1588 r. ukazały się w Heidelbergu dzieła Ausonlusa pt. "Opera in meliorem digesta. Recognita sunt a Iosepho Scaligero Julii Caes.f. infinitis locis emendanta".

- 20 Na ten temat opublikowała artykuł Maria Cytowska, Konlek-
tury S.Rysińskiego do "Listów Seneki", "Eos" 1959/60, t.50,
s. 179-186. Autorka, poza pewnymi uwagami krytycznymi, podkreś-
liła duże zdolności filologiczne Salomona Rysińskiego.
- 21 F.Siarczyński, *Obraz...*, s.145.
- 22 H.Kunstmann, *op.cit.*, s. 147-153.
- 23 IŠ Lietuvos bibliotekų istorijos, s.40.
- 24 *Tamže*, s.40.
- 25 W.Korotyński, *op.cit.*, s.29.
- 26 Przy cytowaniu książek ograniczyliśmy się do podawania
nazwisk autorów i tytułów dzieł. Pożądane byłoby uwzględnić tak-
że miejsce i rok wydania. Tych danych w spisie księgozbioru Ry-
sińskiego nie ma. Z uwagi na to, że wiele książek miało po kil-
ka wydań, w obawie przed popełnieniem błędów faktograficznych,
zrezygnowaliśmy z ustalenia miejsca i roku wydania.
- 27 IŠ Lietuvos bibliotekų istorijos, s.17.
- 28 W.Korotyński, *op.cit.*, s.25. F.M.Sobieszkański, *Enc.Pow-
szeczna*, t.22, s.571.
- 29 J.I.Poreckij, *op.cit.*, s.19.
- 30 Centr.Państw.Arch.Hist. w Mińsku, fond 694, nr 1, s.454,
462.
- 31 *Tamže*, nr 450, s.1-20, 21-26, 27-42.
- 32 Bibl.Akad.Nauk w Wilnie, fond 31, b nr 1463 /t.1/, nr 1464
/t.2/, nr 1467 /t.3/, nr 1466 /t.4/, nr 1462 /t.5/.
- 33 BUW11, fond 4, nr 17289.
- 34 *Tamže*, fond 3, nr 223.
- 35 Bibl.Akad.Nauk w Wilnie, fond 9, b,s.63,881,898.
- 36 Centr.Arch.Hist. w Wilnie, fond 525, nr 18, b.243.
- 37 *Tamže*, fond 378, R.1859, b.,925.
- 38 *Tamže*, fond 1276, nr 1, b.,112, s.1-8,10-14.
- 39 BUW11, fond 3, b.,222.
- 40 BUW11, fond 3, b.,221.
- 41 BUW11, fond 1, nr 790; Dział Rękopisów nr 3921.
- 42 BUW11, fond 1, nr 109, Rs 578, nr 107, nr 207, nr 135,
Rs 227.

- 43 BUW11, fond 1, nr 486, t.1, Rs 2170.
- 44 Bibl.Akad.Nauk w Wilnie, fond 37,b.,1759.
- 45 Centr.Arch.Hist. w Wilnie, fond Stare akta,b.,13944, s.242-248.
- 46 Tamże, 13809, s.1951a.
- 47 Bibl.Akad.Nauk w Wilnie, fond 138, b.,1778.
- 48 BUW11, fond 1, t.1, Rs. 2797; A.Michalewska, Tyzenhauz Konstanty, Słownik pracowników książki polskiej, s.923.
- 49 Centr.Arch.Hist. w Wilnie, fond 1177, nr 1, b., 85.
- 50 Ogiński Michał Kleofas, Słownik pracowników książki polskiej, s.638.
- 51 BUW11, fond 3, nr 224.